

POLAZIŠTA ZA ISTRAŽIVANJE NARODNIH NOŠNJI I KULTURE ODIJEVANJA U SJEVERNOJ DALMACIJI

JADRAN KALE
Muzej grada Šibenika
Gradska vrata 3
HR-22000 Šibenik

UDK 391
Izvorni znanstveni članak
Original scientific paper
Primljeno/Received: 8. 09. 2004.

Članak predstavlja metodološko propitivanje prikladnog načina današnjeg istraživanja povijesnog pučkog odijevanja u Sjevernoj Dalmaciji. Kreće se od uočavanja značaja ove vrste istraživanja u domaćoj disciplini, preko preglednog prikaza dosadašnjih spoznaja do ocjene istraživačkih dosega. Članak se završava metodološkim prijedlogom nove studije na ovu temu.

Istraživanje narodnih nošnji u korijenu je disciplinarnog konstituiranja etnologije u Hrvatskoj. Etnologija kao *institucija* koja regulira narodnu umjetnost u Hrvatskoj (Bonifačić 1997:147) priskrbila je status kompetentne znanstvene discipline upravo u razdoblju osnutka i početka djelovanja prvih etnografskih muzeja u Hrvatskoj. Jezgre njihovih fondusa sadržavale su najviše tekstilnu građu (zbirka Salomona Bergera u zagrebačkom Etnografskom muzeju 1919., v. Gjetvaj 1989:12, zbirka Kamila Tončića u splitskom Etnografskom muzeju 1910.). Još 1988. se prigodom međunarodnog kongresa antropoloških i etnoloških znanosti u Hrvatskoj prigodna reprezentativna izložba posvetila upravo narodnim nošnjama. Istraživačka matrica prikladna za pristupanje fondusu i obradu ovakve vrste građe u vrijeme konstituiranja etnologije slijedila je zasade kulturno-povijesne, tj. difuzionističke metode, kakva je sažeta idućim riječima njenog najistaknutijeg hrvatskog provoditelja u etnologiji, isprva kustosa a od 1927. sveučilišnog nastavnika Milovana Gavazzija:

“Kad bi se htjela dati potpuna slika sastava neke kulture i predočiti kako je ta kultura nastajala, koje je stadije u razvoju kroz prošlost prolazila, trebalo bi zapravo znati odnosno istražiti za svako njeno kulturno dobro do posljednjega: koja mu je starina u toj kulturi, je li u njoj samoj nastalo i kad je nastalo, ili je s druge strane primljeno i kad se to zbilo; dalje,

koja je bila sudbina pojedinačno svakoga od njih kroz stoljeća u toj kulturi, da li se dalje razvijalo, u kojoj je svezi i odnosu bilo s ostalim elementima pručavane kulture, dokle se održalo, t.j. da li je već nestalo i zaboravljeno ili je još u narodu održano i t. d.” (Gavazzi 1942:639)

U novije je vrijeme ovakav metodološki učinak *“which expends itself in enumerating ‘facts’ and describing objects”* (Čapo Žmegač 1995:35) na etnološka istraživanja tekstila i odjeće u Hrvatskoj ocijenjen i na idući način:

“The diffusionist approach limited the research questions he posed to those of origins and various cultural layers and past influences inscribed in various aspects of production of consumption of textile artifacts.” (Bonifačić 1996:258)

I u drugim je europskim disciplinarnim sredinama primijećeno da *“this way of viewing (...) clothes has barely changed since the late nineteenth century”* (Tarlo 1996:5). Po istoj autorici, osnovna se zamjerka istraživanjima i pristupanjima tekstilu i odjeći u muzejskim etnološkim istraživanjima može uputiti krutosti teorijskih polazišta, poput onih vezanih za pitanja društvenih identiteta iskazivanih odijevanjem:

“Museums have been right to stress the importance of clothes as markers of social identity, but their weakness lies in their often favouring one criterion of identity over another. But identities, like classifications themselves, may be multiple and conflicting.” (Tarlo 1996:15)

Nedostatak ovakvog načina tumačenja građe sažet je idućom ocjenom:

*“Clothes (...) become ossified in the museum display case where their meaning often appears static and rigid. Instead of playing an active role in the making of identities, they become mere labels which do little more than **reveal** identities to the museum public. The very notion of identity itself becomes fixed and constrained in the process.”* (Tarlo 1996:6)

Stoga je očito da pri govoru o istraživanju narodnih nošnji u Hrvatskoj, a iz promatranog područja potječu i njeni prvi opisi,

ujedno pretresamo i neke od temeljnih disciplinarnih zasada. Zato su prinosi ovoj temi istraživanja inače zanimljivi i u diskursu odvijajuće etnološke polemike o utemeljenjima ove znanstvene discipline suočene s mijenjanjem njenih predmeta istraživanja i pripadnih metoda, u recentnom prinosu miljkazno imenovanoj kao *hrvatska etnološka dekonstrukcija* (Prica 2001:206).

Među povijesnim istraživanjima tekstila i odijevanja se kao napose plodonosne nameću usporedbe s prinosima nastalima na teorijskim polazištima francuske socijalne historije (okupljene oko časopisa *Annalles*), germanofone historijske sociogeneze na zasadima djela Norberta Eliasa, te novijih pristupa, poput mikrohistorije snažno utjecane od Geertza i američke simboličke antropologije (Le Roy Ladurie, Ariés, Ginzburg, Burke, Zemon Davis) i njemačke historije svakodnevice (Lüdtke, W. Kaschuba i dr.). U preglednom članku o mikrohistoriji, Mirjana Gross je među mnogim temama istraživanja definira interesom za pitanja odijevanja odmah nakon pitanja prehrane. Ona nastavlja:

“Mikrohistorija je svakako struja historijske antropologije (...), [koja od metoda primjenjuje] ‘gusti opis’ i promatranje sudjelovanjem interpretativne, simboličke kulturne antropologije (...). Pojam ‘kultura’ se više ne odnosi na ‘visoku’ kulturu (...).” (Gross 1994:22)

Recentna desetljeća povijesnih istraživanja u Hrvatskoj su spoznaje o segmentima kulture življenja u Hrvatskoj obogatila brojnim objavljenim podacima, mnogima među njima u našem zadanom području od izravne veze s našom temom, upotpunjujući prijašnje makrohistorijske nazore po kojima sitnice iz povijesnih svakodnevnica poput pojedinosti inventara, oporuka, zaloga ili notarskih spisa nisu zavrijedile pozornost i objavljivanje. Pri istraživanju povijesne kulture odijevanja ne nužno samo najotmjenijih društvenih grupa ove nam nove disciplinarne okolnosti historijske znanosti idu na ruku iscrpnošću gradiva i teorijskom približenošću uvriježenim etnološkim predmetima istraživanja, poput kulture sela ili gradskog puka, ili pak metodama, poput pozornog praćenja osvjedočivih usmenih sadržaja. Rezultati ovakvih historijskih istraživanja nisu korisni samo zbog faktografskih potvrđivanja dijelova nošnje u povijesnim potvrdama i pripadnim genetskim raščlambama, već i zbog interdisciplinarnog biti odmjeravanja pojava iz kulturnog i društvenog konteksta njihove uporabe, poput društvenih interakcija darivanjima odjevnih predmeta

ili njihovom krađom (Roche 1996:84 i 330-344, Spufford 1984:107-148), percepcijom odjevnog uzora među uniformama (Nikolić 1978.), tekstilnih i odjevnih predmeta upletenih u običajne inventare prenesenih značenja poput uroka, presvlačenja nasmrt oboljelih, itd.

Sličnog su značaja i arheološke spoznaje, kakve su demonstrirane nekim novijim prinosima o ovdašnjoj kulturi odijevanja u antici (Schönauer 2001., na tragu ranijih prinosa Abramića za Hrvatsku i Čremošnikove za Panoniju i BiH) ili u ranom srednjem vijeku (Dragičević 1988.), te među novijim epohama u povijesti umjetnosti, potkrijepljenog brojnim navodima i za promatrano područje (Božić-Bužančić 1982.), kao i u širem kulturnom području (Birbari 1975., Herald 1981., Newton 1988.).

Dosadašnja istraživanja

Istraživanje narodne nošnje u bivšoj je federaciji bila jedina grana etnološkog interesa koja je za predmnijevano razdoblje novog vijeka polučila sveobuhvatnu bibliografiju (Andrejić 1976.). Forma singulara u naslovu tog i sličnih izdanja (*“narodna nošnja jugoslovenskih naroda”*), kao i otvarajuća rečenica jedinog udžbenika ove vrste iz 1968. s poravnjavajućom konstatacijom da je *“proučavanje nošnje pojedinih naroda Jugoslavije počelo u vreme romantizma”* (Vasić 1968:5), sukladno i drugim neprijepornim disciplinarnim polazištima poput supranacionalne sinonimije *prahrvatskog i praslavenskog* kulturnog sloja (Čapo 1991:11), odrizi su ideologizacije znanstvenih istraživanja poduprtih za provođenje favoriziranih interpretacijskih smjerova. Na primjeru ovog područja istraživanja poznato je da i u razdoblju prosvjetiteljstva raspoložemo podrobnim pisanim i likovnim prikazima narodnih nošnji (Fortis, Lovrić), sa objavljenim likovnim izvorom iz renesanse (Vecellio) i vrijednim kontekstualnim podacima iz istog razdoblja (Šižgorić o nijemom kolu, podoknicama i tužbalicama, izvođenje kakvih je Dalmatinac prikazao na reljefu Arnirove grobnice, i dr.). Istraživano kontaktno povijesno područje baštini i niz starijih, što izravnih a što posrednih svjedočanstava o tradicijskom odijevanju, no takva nisu ulazila u zadana kronološka ograničenja.

Ova politička ograničenja prezentaciji rezultata znanstvenih istraživanja današnjem etnologu usmjeravaju pozornost i prema

propuštenim spoznajama, poput onih koje su opisivanim partikularizmima ili obilježjima što ih van promicanog supranacionalnog identiteta dijelimo s drugim kulturnim sredinama mogle dovesti do propitivanja termina i polazišta o kojima se nije raspravljalo. Može se uočiti da se kulturne pojave ovakvih nazivnika mogu asociirati kako iz kruga etnoloških spoznaja, no istaknuto i među rezultatima istraživanja drugih disciplina (npr. arheološko tumačenje tekstilnih ostataka u starohrvatskim grobovima, ili tumačenja likovnih izvora povjesničara umjetnosti), gdje se poziva na interpretacijsku suradnju etnologa (Schönauer 2001:239, Božić-Bužančić 1982:74, 85 et passim.).

Deskriptivno su bogati tekstualni i popratni likovni izvori o nošnjama iz XVIII. i XIX. st. (Fortis 1774., Lovrić, Belović-Bernadzikowska 1898.), koncentrirani opus Arsenovića (Braica 2003.) te dijelovi slikarskih opusa (Salghetti Drioli, Carrara, Arsenović i dr., v. Schneider 1971.). U novije vrijeme ovakvim je isključivo deskriptivnim odlomcima uz etnomuzikološku okosnicu literaturu obogatio Furčić (1980., 1984., 1988.). Popunjavanje istraživačke upitnice A. Radića, pak, dalo je oskudne deskriptivne podatke o narodnim nošnjama i kulturi odijevanja (Ardalić 1899:120).

Među etnološkim prinosima o narodnim nošnjama u sjevernodalmatinskom području zatječe se antropogeografski zasnovan članak Lucijana Marčića, usmjeren k ilustriranju migracijskih procesa (1935.), dok je matica istraživanja sprovedena u skladu sa kulturno-povijesnim teorijskim usmjerenjem. Takva se mogu podijeliti na:

- 1) prinose o cjelinama narodnih nošnji pojedinih mjesta u ovom području,
- 2) na one usredotočene na istraživanje dijelova narodnih nošnji, pojedinih predmeta ili motiva,
- 3) na šire studije i sinteze u kojima su dotaknute i teme tradicijskog odijevanja u sjevernoj Dalmaciji, te
- 4) na prinose koji se pri obradi drugih partikularnih tema dotiču i narodnih nošnji, tj. tradicijskog odijevanja u sjevernoj Dalmaciji.

1) U prinose prve vrste spadaju članci Olge Oštrić o tradicijskom odijevanju na Pašmanu (1987.) i u okolici Biograda, pretežito iz Pakoštana (1990.), u kojima možemo naći iscrpne opise sastavnica

narodnih nošnji tih mjesta. Takav diskurs slijede i opisi tradicijskog odijevanja u Drnišu (Alaupović-Gjeldum 1994.), opis šibenske (Županović 1991.) i šepurinske nošnje (Kuštović 1999.). Članak Aleksandre Muraj o zlarinskom tradicijskom odijevanju (1982.) uz iscrpnost opisa odlikuje se temeljitim pregledom neetnografskih svjedočanstava (tekstualnih i likovnih izvora), uključivo i s analizom likovnih vrela, te podrobnom interpretacijom koja i izlazi van granica uobičajene genetske raščlambe kulturno-povijesnog teorijskog usmjerenja.

2) Među iduću bi skupinu radova išli članci Milovana Gavazzija o ravnokotarskom pojasu *litar* (1972.), analize vezene *grade* i motiva *četverokuke* Jelke Radauš Ribarić (1978., 1995.) i njen diskurs o tekstilnoj aplikaciji *zvrk* u Dalmatinskoj Zagori (1997:272), bez podrobnijih opisa socijalnog konteksta nošenja i striktno genetski upravljanih. Iscrpnijeg su opisa, uz manje naglašeno rekonstruiranje podrijetla, opisi niza pojedinih motiva i predmeta iz pera Olge Oštrić (1972.).

Zasebnu važnost ima tematski pregled pretpovijesnih prežitaka u primorskoj tradicijskoj baštini, djelo arheologa i navođene etnologinje (Batović i Oštrić 1969.). U ovom interdisciplinarnom prinosu genetsko načelo i povijesno podrijetlo najvažniji su ključevi izlaganja.

3) Među značajnije sintetske prinose u kojima zatječemo i važne navode vezane za tradicijsko odijevanje ovog kraja pripadaju knjige odn. zbornici o narodnim nošnjama Hrvatske (Radauš-Ribarić 1975.), o hrvatskoj tradicijskoj kulturi (Vitez i Muraj 2001.), o hrvatskoj etnografiji (Čapo Žmegač et alii, 1998.), kao i članak o genezi romanskih elemenata u tradicijskoj baštini (Gavazzi 1978.). Za promatrano je područje značajna i studija u kojoj se autorica posvetila opisu i kulturno-povijesnoj analizi određene suvrstice gradske nošnje (Koludrović 1954.).

4) Posebno možemo razvrstati prinose koji se pri obradi drugih tema dotiču i opisa tradicijskih odijevanja, npr. žalobne odjeće u Ravnim Kotarima (Zorić 1896:205), ili odjeće pri oblačenju seoskog kralja (Bačić 1928:322).

Obilježja dosadašnjih pristupa

Za dominantni način istraživanja narodnih nošnji ovog kraja, kulturno-povijesni pristup, po spomenutim se radovima može sažeti kao faktografski iscrpan, uz evidentiranje sastavnica odijevanja uključiv i za etnografske podatke o tehnologijama izrada dijelova nošnje pa i o načinima njihova čuvanja i održavanja, te postupaka s kosom u okviru uređenja oglavlja. Prinosi ovog teorijskog usmjerenja u pravilu nemaju mjesta za široko poimanje odijevanja i uređenja tijela kakvo uvođenjem opažanja modifikacija tijela ili čak i obraćanjem pozornosti dahu u definiranju odjeće sažimlju Roach-Higgins i Eicher (1989.), te se sporadično mogu sresti i pridodana opažanja i tumačenja predmeta poput pribora za pušenje ili oružja i njegova pribora. Takođe manjkaju i situiranja načina odijevanja u svojim društvenim stvarnostima, napose dijakronijskim. Ove povijesne i društvene jednoslojnosti mogu se protumačiti vezanima za zasade metodologije (s glavnom primjenom usmjerenog interviua, referirajućeg k vremenu mladosti kazivača) i predmeta istraživanja (seljaštvo, a pri rijetkim ulascima u gradove samo puk). Ciljevi prinosa i pored manjkavog dijakroniciteta redovito su genetske pretpostavke o identitetima prepoznatima u kulturnim slojevima, s usputnim namjenjivanjima tako definiranih identiteta mogućim današnjim konzumentima, poput folklornih ansambala.

Krajnji primjer upravljenosti istraživanja k dobrobiti znanja o podrijetlu običaja predstavlja Marčićev antropogeografski prinos, naslonjen na njegove opširnije studije izvedene po Cvijićevom predlošku. Cilj njegovog istraživanja je raskrivanje povijesnih migracija, o kojima posredno svjedoče i kulturne pojave iz selektivnog, necjelovitog prikaza tradicijskog odijevanja. Ono što u narodnoj nošnji ili tradicijskom življenju ne može posvjedočiti o kretanjima stanovništva u njegovom radu se ne prati pažljivo; rasprava i konstatacija podrijetla shvaćena je za mjeru korisnosti članka. S druge strane, otklon od krutog kulturno-povijesnog pristupa možemo prepoznati u prinosu o zlarinskom tradicijskom odijevanju, gdje se nakon iscrpnog opisa i pripadne analize narodna nošnja kontekstualizira kao dio proizvodnje i potrošnje, kao ogledalo ustroja zajednice te kao nositelj individualnih i kolektivnih označavanja. U ovakvoj se doradi difuzionističke raščlambe razabire i utjecaj Bogatyrevih tumačenja o funkcijama narodne nošnje, potom i funkcionalističko ocrtavanje društvenih uloga narodne nošnje (socijalno-antropološki pristup), ekonomskih uvjetovanosti u

predindustrijskoj zajednici (Sahlins, Rappoport), te semioloških (Eco) i strukturalističkih (Lévi-Strauss) tumačenja.

Kritika

Ukratko se može zaključiti da su dosadašnji etnološki prinosi o narodnim nošnjama, odn. tradicijskom odijevanju u sjevernoj Dalmaciji najvećim dijelom jasno razgraničivi po kriteriju geografske relevantnosti i da slijede istraživačke matrice i ciljeve postavljene difuzionističkim nazorom geneze kulturnih pojava. Njihova kvaliteta leži u popisima i određenjima dijelova narodnih nošnji. Na ovaj način predstavljeni identiteti, uglavnom kruto i socijalno nedinamično slijedeći paradigmu temeljenu na genetski koncipiranim kulturno-geografskim arealima (Gavazzi 1978:184), među izvođačima folklornih sadržaja podstakli su percepciju petrificiranih kulturnih pojava i njima asociiranih identiteta.

Ova je ocjena sukladna ranijem komentaru istraživanja tradicijske graditeljske baštine:

“Ukratko: etnologija Gavazievih učenika ostaje pozitivističkom; zadovoljava se utvrđivanjem činjenica i ograničava na njihovo opisivanje. Opisane se pojave prikazane statički, kronološki su nedorečene, i tek im manjina autora pristupa kao činjenicama podložnima mijeni u toku povijesnog procesa.” (Muraj 1989:38)

Kako smo mogli vidjeti, u novije vrijeme literatura biva dopunjena (ne nadomještena) recentnijim teorijskim postavkama. U tome je smislu dosadašnje stanje literature pogodno za logičan nastavak osnaživanja i širenja raznovrsnih teorijskih pristupa.

Metodološka razmatranja

Obraćanje pozornosti na disciplinarno manje istražene teme zahtijeva, uz standardni izbor etnoloških metoda, i posezanje za nekim manje prisutnim postupcima istraživanja u hrvatskoj etnologiji. Kakve su metode istraživanja prikladne za pristupanju

problemima kulture odijevanja? Na ovo pitanje Tarlo idućom argumentacijom ističe važnost simboličkih značenja kojima se ima pristupiti:

“Why should clothes be treated so seriously? What does it matter if a person is ‘wrongly’ dressed according to his or her role that clothing plays in perceptions of identity. For clothes are frequently perceived as expressions and even extensions of the people who wear them. (...) What this suggests is not that clothes have any particular meaning, but that their peculiar proximity to our bodies gives them a special potential for symbolic elaboration.” (Tarlo 1996:16)

U suodnosu *narodne nošnje* spram *kulture odijevanja*, kao i za raščlambu ključeva repeticije i kreacije pri tradicijskom odijevanju i stvaranju kodova kulture odijevanja uopće, uz spoznaje do kojih nam omogućava doći kulturno-povijesni teorijski pristup etnološkog istraživanja treba namaknuti i rezultate nastale primjenom istraživačkih modela teorijskih pristupa poput inventara zanimanja simboličke antropologije (V. Turner), i drugih usmjerenja, kao i bliskih znanstvenih grana. Za stjecanje cjelovitije istraživačke slike može se slijediti ocjena da je posrijedi riječ o ovakvom stremljenju:

Težnja “za osuvremenjivanjem u smjeru znanosti što istražuje uz prošlost i sadašnjost, uz seljačku kulturu i kulturu drugih slojeva društva; ispituje značenje kulturnih tradicija u suvremenosti, njihov kontinuitet ili preobrazbu; pomiče istraživanje s izoliranih, pojedinačnih kulturnih elemenata i njihove provenijencije, na svakodnevne, obične aspekte ljudskoga života u njegovoj cjelokupnosti; u smjeru znanosti što se, barem na teorijskoj razini, zalaže za pomak od istraživanje predmeta, proizvoda kulture prema istraživanju ljudi i njihova načina života”. (Čapo 1993:21, po: Prica 2001:205)

Već po ljudima, nositeljima kulturnih pojava koje se istražuju, predloženi rad, po riječima istaknute autorice:

“... etnologiju više ne shvaća kao Bauernkunde i znanost koja se isključivo bavi kulturom nižih slojeva, dakle, u oba slučaja kao znanost o pojavama u društvenim segmentima, već kao znanost o kulturnim i civilizacijskim procesima koji se

dogadaju u različitim etničkim skupinama, ali i u različitim ljudskim grupama i društvenim slojevima, te o njihovoj interakciji.” (Rihtman-Auguštin 1988:74)

Također, uz propitivanje predmeta istraživanja i nositelja istraživanih kulturnih pojava ide i promjena nazora o naravi tradicijske baštine, koji je ocijenjen idućim odlomkom:

“The comprehension that the peasant culture of the first half of the 20th century does not represent some ancient state of Croatian peasant culture but merely one of its sections at a specific time, together with awareness that the oldest stratum of Croatian peasant culture does not exist, nor has it ever existed, up to the present day, been very slow in penetrating professional ethnological and lay ethnographic circles, and even more slow in penetrating wider public circles. (...) The perception that traditions are not only continuous transmission of contents and forms from the distant past into the present, but can sometimes be the result of conscious choice from, and (re)construction of the past (...).” (Čapo Žmegač 1995:34-35)

Običaji i tradicijska kultura promatraju se na drugačiji način:

“Today it is regarded as a commonplace that traditions constantly circulate, not only during historical periods or through geographical regions, but also among the social strata. During that process they change. The stimuli for their circulation and change come from the so-called upper social classes and are directed towards the lower, but stimuli also exert their influence from below. The traditions of past generations inspire the new, and they accept, interpret and change them.” (Rihtman-Auguštin i Muraj 1998:117)

Pretpostavljene promjene u metodološkim pristupima očekuju se, stoga, poglavito u idućim smjerovima:

“Nužno će za takva istraživanja biti napuštanje paradigme sličnosti, genetskog pristupa i istraživanja tzv. materijalne kulture, i usmjeravanje prema istraživanju tzv. nematerijalne kulture i prema shvaćanju kulture ne kao atomiziranih jedinica već kao sustava mišljenja, ponašanja i vjerovanja;

kulture kao značenja što ih ljudi pridaju svijetu i ponašanjima drugih ljudi.” (Čapo 1991:13)

Neki među nedostacima u učincima dosadašnjih istraživanja tradicijskog odijevanja u Hrvatskoj istaknuti su u polisistemskom polazištu pri definiranju predmeta istraživanja, koje zato iziskuje i prilagođene metode istraživanja:

“... tko su bili proizvođači i potrošači narodne umjetnosti; kako se mijenjala i koliko je bila složena institucija vezana uz narodnu umjetnost; kako se mijenjao repertoar za proizvodnju i potrošnju proizvoda; koje su se vrste proizvoda smatrale narodnom umjetnošću; i, konačno, kakve su se promjene događale u složenosti tržišta na kojem su se promovirali proizvodi narodne umjetnosti u danom prostoru i razdoblju.” (Bonifačić 1997:145)

Zasigurno će i društvena i povijesna kontekstualizacija istraživanih kulturnih pojava pridonijeti postizanju istraživačkih ciljeva:

“Svaki tradicionalni, ali i svaki suvremeni običaj rastvara se pred nama pogledamo li ga sa stajališta njegova značenja u konkretnoj društvenoj situaciji u kojoj smo ga zatekli (...) ako cijeli tekst, sve što se dogodilo u pojedinoj izvedbi običaja pokušamo razumjeti još i u okvirima aktualnih društvenih i povijesnih okolnosti.” (Rihtman-Auguštin 2001:36)

Novije teorijske ocjene problematiziraju i sam poriv rekonstruiranja "izvornih" oblika folkloru, vrednujući ga kao emocionalnu i moralnu čežnju u temeljima ljudske motivacije. Takav kategorijalni odmak relativizira i samu dekonstrukciju discipline, kako je ilustrirano etnomuzikološkim gradivom u najnovijoj važnoj studiji (Ceribašić 2003:21).

Također, važna premisa istraživačkog zadatka zasniva se na pretpostavci da u zajednici čiji pripadnici ne stvaraju sami svoju odjeću, tog nositelja svakovrsnih konvencionalnih prepoznatljivosti, i potrošačko odabiranje odjevnih formi sadrži ne samo repetitivni već i kreativni značaj činjenja:

“(...) people are involved in making classifications as well as in simply following them. (...) People [are] making decisions,

choosing to some extent their own self-image, playing with identities and recognising the role of clothes in image construction and interpretation. In other words, clothes are not merely defining but they are also self-consciously used to define, to present, to deceive, to enjoy, to communicate, to reveal and conceal.”

“We arrive in other words at a theory which takes as its central theme the problem of what to wear rather than the description of what is worn.”

Tarlo 1996:7-8

Stoga možemo pretpostaviti da se prilagođenom istraživačkom usmjerenošću može obogatiti disciplinarne spoznaje, kako je u domaćoj literaturi već programatski konstatirano:

“ (...) da obratimo pozornost specifičnoj kreativnosti koju potiču, koja je u njima sadržana ili ih prati.” (Rihtman-Auguštin 2001:39)

U tome području predmetno-metodoloških usmjerenosti oformljen je i recentni istraživački model strane istraživačice:

“By incorporating the attitudes of people both to their own clothing choices and to the choices made by others, I offer a dynamic model with which anthropologists can approach the complex and intriguing relationship between clothing and identity.” (Tarlo 1996:21)

“By focusing on the problem of what to wear, I try to examine why people make certain choices of dress and what these choices mean to them. This involves recognition of the idea that buying and wearing a certain type of dress is in fact a creative act. It is one of the ways in which people participate in the formulation of their self-image.” (ibid., 12)

Iz ovih razloga među uvriježenim vrstama vrela, kako ih primjerice u nizu svojih studija dijeli Baš (1992:9), među predmetnim, tiskanim, rukopisnim i likovnim izvorima, valja primjenjivati i metode neposrednim opažanjem predmeta i pojava, promatranje i sudjelujuće promatranje, te sakupljanje formi zabilježenih usmenih predaja.

Nedoumice o doticanju ili prekoračivanju disciplinarnih granica vlastite znanstvene grane ovako rezimira vodeći istraživač kulture odijevanja u ovom dijelu kontinenta:

“Spričo opisanega predmeta sodi pričujoče delo v etnologijo. Predmet te vede sem pred časom določil takole: to je zgodovina načina življenja pri posameznih narodih. Pri tej opredelitvi pomeni ‘načini življenje’ razmerje vseh družbenih skupin, ki sestavljajo kak narod, do danih kulturnih prvin, kakor tudi vplive, ki jih je imelo zadevno razmerje na življenje the družbenih skupin. Seveda lahko etnologija raziskuje zgodovino načina življenja v tolikšni meri, kolikor so bile dane kulturne prvine poprej obdelane v zadevnih vedah; če takšne obdelave manjkajo, mora etnologija načenjati tudi območja te vrste.” (Baš 1987:8, 1992:8)

Zbog prije opisanih razloga, istraživanje treba biti okrenuto i nizu vrela rjeđe uvrštavanih među etnološke izvore.

Primarni povijesni izvori su raznovrsni objavljeni i neobjavljeni arhivski zapisi, poput notarskih spisa, oporuka, trgovačkih inventara i popisa djevojačkih miraza, popisa zaloga, sudskih spisa i dr.

Tekstualni izvori od zanimanja za predloženi rad su zabilježene predaje, objavljeni dijalektalni i hrvatski stupac neobjavljenih višjejezičnih rječnika s ovog područja (Tanzlingher-Zanotti i Jurin), lokalno izdanje biblijskog prijevoda vrijednog kao svestrani terminološki raster (Škarić), potom narodna epika i autorsko pjesništvo, proza, napose memoarska i dnevnička štiva, te publicistički pabirci poput popularnih članaka, govora i kritika.

Likovna vrela od zanimanja za predloženi rad su portreti i slike uopće, crteži i druge plošne likovne forme, kao i skulpture (u rasponu od Dalmatinčeva portreta pučanina pod kapom do Antunčeve “Zlarinke”). U ovu skupinu vrela ide i fotografija, te dokumentarni i igrani film i video s elementima dokumentarnosti. Od značaja za predloženi rad su također i postojeće ikonološke analize nekih istaknutih likovnih djela.

Ovakvim metodološkim polazištima približava se mogućnost predlaganja odgovora na iduća istraživačka pitanja:

1. Kakva se povezanost narodnih nošnji i ukupne kulture odijevanja sjeverne Dalmacije može rekonstruirati iz raspoloživih povijesnih izvora? Drugim riječima, u kakvim su interakcijama pojmovi *narodne nošnje*, tj. pučkog i seljačkog odijevanja, i *odjeće*, tijekom povijesti i u današnjoj percepciji? Temelji li se *narodna nošnja* samo na romantičarskim zasadima nacionalnog identiteta, s prikladnijim određenjem *tradicijskog odijevanja* za seljaštvo i puk drugih epoha? Može li se *narodna nošnja* na primjeru istraživanog područja prepoznati kao kategorija jednoznačnih identiteta kakve je zadao metodološki aparat etnološke znanosti pri njenom uspostavljanju u Hrvatskoj?

2. Koji su ključevi kreativnog čina odabiranja i oblikovanja odjeće prisutni u povijesnoj cjelini pučkog odijevanja i narodnih nošnji, unutar ukupne kulture odijevanja u ovom području? Može li se, poznavanjem takvih ključeva, naočigled prepoznati npr. karakteristične preference u današnjem odijevanju industrijskim i kupovnim odjevnim predmetima muškaraca i žena iz, primjerice, grada i sela ovoga kraja, ili iz njegova zaleđa i s otoka? Kakav bi značaj takvi ključevi mogli imati u anticipaciji kulturnih pojava?

Takvim bi se radom moglo prikazati i nadograditi raspoloživo znanje o narodnim nošnjama u sjevernoj Dalmaciji, disciplinarno ga usporediti i upotpuniti s povezivim istraživanjima povijesne kulture odijevanja kakva postoje u bliskim znanostima, te prikazati i raščlaniti novija kulturna zbivanja s narodnim nošnjama u smislu njihovih današnjih reintrepretacija, označavajućeg sadržaja i povezanosti s današnjom kulturom odijevanja.

Odvijajuća globalna rasprava o zasadima kako etnologije i njenih disciplinarnih bliskovrsnica uopće, a time i etnologije u Hrvatskoj, zbog povijesne i metodološke isprepletenosti istraživanja tekstila i odjeće (napose u muzejima) s konstituiranjem same etnologije i njenih definicija metoda i predmeta istraživanja predstavlja okolnost zbog koje bi tako postavljeni rezultati mogli doprinijeti životnosti i kompetenciji etnologije u novim društvenim prilikama.

Stoga istraživanje narodnih nošnji i povezane kulture odijevanja u naznačenom dijelu Hrvatske možemo u isti mah predložiti kao prinos poznavanju ovdašnjeg tradicijskog odijevanja, no isto tako i kao pretresanje, procjenu i doprinos metodoloških oruđa od značaja za

zadano područje i temu, a zanimljivih i za profiliranje etnologije u okolnostima propitivanja njenih polazišta.

LITERATURA:

Alaupović-Gjeldum, Dinka: "O tradicijskoj nošnji drniškog kraja." *Ethnologica Dalmatica* 3 (1994.): 23-36.

Andrejić, Ljubomir: "Bibliografija o narodnoj nošnji jugoslovenskih naroda." Beograd: Etnografski muzej, 1976.

Ardalić, Vladimir: "Bukovica: kraj." *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 5 (1899.): 113-126.

Bačić, Petar: "Izbor seoskoga kralja u Dalmaciji." *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 26 (1928.): 319-328.

Baš, Aleksandar: "Oblačilna kultura na Slovenskem v Prešernovem času." Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1987.

Baš, Aleksandar: "Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. i 18. stoletju." Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.

Belović-Bernadzikowska, Jelica: "Gragja za tehnološki rječnik ženskog ručnog rada." Sarajevo: Zemaljska štamparija, 1898.

Birbari, Elizabeth: "Dress in Italian Painting 1460-1500". London: John Murray, 1975.

Bonifačić, Vjera: "Ethnological research in Croatia: 1919 to 1940." *Narodna umjetnost* 33/2 (1996.): 239-263.

Bonifačić, Vjera: "O polisistemske teoriji, folklorizmu i suvremenim pristupima istraživanju tekstila." *Narodna umjetnost* 34/2 (1997.): 137-151

Božić-Bužančić, Danica: "Privatni i društveni život Splita u osamnaestom stoljeću." Zagreb: Školska knjiga, 1982.

Braica, Silvio: "Mapa hrvatskih narodnih nošnji Nikole Arsenovića." Split: Etnografski muzej, 2003.

Bruck-Auffenberg, Natalija: "Dalmacija i njena narodna umjetnost." Beč: Kunsthistorische Museum, 1911.

Ceribašić, Naila: "Hrvatsko, seljačko, starinsko i domaće: povijest i etnografija javne prakse narodne glazbe u Hrvatskoj." Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku, 2003.

Čapo, Jasna: "Hrvatska etnologija: znanost o narodu ili o kulturi?" *Studia ethnologica* 3 (1991.): 7-15

Čapo Žmegač, Jasna: "Etnologija i/ili (socio)kulturalna antropologija." *Studia ethnologica Croatica* 5 (1993.): 11-25.

Čapo Žmegač, Jasna: "Two scientific paradigms in Croatian ethnology: Antun Radić and Milovan Gavazzi." *Narodna umjetnost* 32/1 (1995.): 25-38.

Čapo Žmegač, Jasna, et alii: "Etnografija. Svagdan i blagdan hrvatskoga puka." Zagreb: MH, 1998.

Čulić, Zorislava: "Neki stariji slovenski elementi u nošnjama u Bosni i Hercegovini." *Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu-Etnologija*, N.S. XVIII (1963.): 121-129.

Dragičević, Magdalena: "Historijski kostim srednjeg vijeka na području Dalmacije predložen u svjetlu spomenika s likovnim prikazima i ostacima tekstila iz nekropola tog vremena." Zadar, 1988. [magistarski rad]

Furčić, Ivo: "Narodno stvaralaštvo šibenskog područja." I-III. Šibenik: Muzej grada, 1980.-1988.

Gavazzi, Milovan: "Etnografski sastav hrvatskoga sela." *Zemljopis Hrvatske*, II., Zagreb: Matica hrvatska, 1942., 639-674.

Gavazzi, Milovan: "Pokrivača." *Anali Historijskog instituta JAZU u Dubrovniku* 3 (1954.): 119-133.

Gavazzi, Milovan: "Nekoliko etnoloških problema zadarskog područja: litar." *Vrulje* 2 (1972.): 4-5.

Gavazzi, Milovan: "Naslage kulturnih elemenata romanskog podrijetla na Balkanu." In: "Vrela i sudbine narodnih tradicija". Zagreb: SNL, 1978., str. 169-179.

Gjetvaj, Nada: "Etnografski muzej u Zagrebu, u povodu 70. obljetnice." *Etnološka istraživanja* 5 (1989.), temat.

Gross, Mirjana: "Mikrohistorija, dopuna ili suprotnost makrohistoriji?" *Otvim* 2 (1-2), 1994.: 18-37.

Gušić, Marijana: "Starinska narodna nošnja na našem Primorju." *Pomorski zbornik* 10 (1972.): 681-692.

Gušić, Marijana: "Starinsko žensko ruho na otoku Pagu." *Radovi IJZ* 3 (1957.): 75-122.

Gušić, Marijana: "Tumač izložene građe." Zagreb: Etnografski muzej, 1955.

Herald, Jacqueline: "Renaissance Dress in Italy 1400-1500". London: Bell & Hymann, 1981.

Koludrović, Aida: "Ženske varoške nošnje u sjevernoj i srednjoj Dalmaciji." Split: Etnografski muzej, 1954.

Kuštović, Liposava: "Šepurinska nošnja." *Šepurinski zbornik*. Šibenik: MH, 1999., str. 185-195.

Marcinkiewicz, Monika: "Nazwy ubrań w gwarach okolic Szybenika." Kraków, 2001. [magistarski rad]

Marčić, Lucijan: "O nošnji na zadarskim i šibenskim ostrvima." *Magazin sjeverne Dalmacije* 2 (1935.): 15-22 [1930.]

Muraj, Aleksandra: "Tradicijsko odijevanje na Zlarinu." Zagreb: ZIF, 1982., str. 471-532.

Muraj, Aleksandra: "Živim znači stanujem. Etnološka studija o kulturi stanovanja u žumberačkim Sošicama." Zagreb i Ljubljana: HED, ZIF i Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani, 1989.

Newton, Stella Mary: "The Dress of the Venetians 1495-1525." Aldershot: Scolar Press, 1988.

Nikolić, Desanka: "Odevanje graničara Vojne krajine u XVIII i XIX veku." Beograd: SANU, 1978.

Novak, Grga: "Jedan anonimni rukopis iz 1775. godine o dalmatinskim zagorcima (Morlakima), primorcima i otočanima." *Narodna starina* 9 (1930.): 21-38.

Oštrić, Olga: "Ženski privjesci za pletenice." *Vrulje* 2 (1972.): 21-26.

Oštrić, Olga: "Ženska ukasna kopča – 'špijuda'." *Vrulje* 2 (1972.): 27-28.

Oštrić, Olga: "Motiv 'četverokuke' na vezenoj čohi u narodnoj nošnji zadarskog područja." *Vrulje* 2 (1972.): 29-37.

Oštrić, Olga: "Sadak Hrvaticice iz sjeverne Dalmacije." *Vrulje* 2 (1972.): 38-41.

Oštrić, Olga: "Ženski ukras – 'majita od skerleta'." *Vrulje* 2 (1972.): 42-44.

Oštrić, Olga: "Iz narodne baštine otoka Pašmana." *Pašmanski zbornik*. Zadar i Biograd: Filozofski fakultet i Zavičajni muzej Biograda, 1987., str. 237-268.

Oštrić, Olga: "Narodne nošnje okolice Biograda." *Biogradski zbornik*. Zadar: Filozofski fakultet, 1990., str. 581-611.

Prica, Ines: "Mala europska etnologija." Zagreb: Golden marketing, 2001.

Prošić-Dvornić, Mirjana: "Ženski građanski kostim u Srbiji XIX veka." *Zbornik Muzeja primenjene umetnosti* 24-25 (1982.): 9-28.

Radauš-Ribarić, Jelka: "O porijeklu vezenog ukrasa na sukненоj odjeći zapadnodinarskog područja." *Etnološki prilozi* 1 (1978.): 77-93.

Radauš-Ribarić, Jelka: "Narodne nošnje Hrvatske." Zagreb: Etnografski muzej, 1975.

Radauš-Ribarić, Jelka: "Žensko ruho jadranskog područja kao primjer prožimanja utjecaja." *Zbornik radova 29. kongresa Saveza udruženja folklorista Jugoslavije*, str. 105-111. Zagreb: Hrvatsko društvo folklorista, 1991.

Radauš-Ribarić, Jelka: "Tragovi megalitičke kulture u folklornom ruhu srednjeg jadranskog zaleđa." [Bilješke s predavanja održanog 25. svibnja 1995.]

Radauš-Ribarić, Jelka: "Ženska narodna nošnja u Istri." Pazin: IKD "J. Dobrila", 1997.

Rihtman-Auguštin, Dunja: "Etnologija naše svakodnevice." Zagreb: Školska knjiga, 1988.

Rihtman-Auguštin, Dunja, i Aleksandra Muraj: "The first fifty years of ethnological thought at the Institute." *Narodna umjetnost* 35/1 (1998.): 111-135.

Rihtman-Auguštin, Dunja: "Etnologija i etnomit." Zagreb: ABS95, 2001.

Roche, Daniel: "The culture of clothing. Dress and fashion in the Ancien Regime." Cambridge: Cambridge University Press, 1996. [1989.]

Schneider, Jane: "The anthropology of cloth." *Annual Review of Anthropology* 16 (1987.): 409-448.

Schneider, Marijana: "Narodne nošnje u slikarstvu i grafici XIX stoljeća." Zagreb: Povijesni muzej Hrvatske, 1971.

Schönauer, Srđana: "Odjeća, obuća i nakit u antičkoj Dalmaciji na spomenicima iz Arheološkog muzeja u Splitu." *Vjesnik za arheologiju i historiju dalmatinsku* 93 (2001.): 223-516.

Schubert, Gabriela: "Metodska pitanja u istraživanju nošnji balkanskih naroda." *Makedonski folklor* 19 (1986.): 105-111.

Spufford, Margaret: "The Great Reclothing of Rural England: Petty Chapmen and their Wares in the Seventeenth Century." London: The Hambledon Press, 1984.

Tarlo, Emma: "Clothing matters. Dress and identity in India." Chicago: The University of Chicago Press, 1996.

Vasić, Pavle: "Nošnja naroda Jugoslavije kroz istoriju." Beograd: Zavod za izdavanje udžbenika RS, 1968.

Vitez, Zorica i Aleksandra Muraj (ur.): "Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha." Zagreb: Barbat, Klovićevi dvori i IEF, 2001.

Zorić, M.: "Kotari u Dalmaciji (smrt)." *Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena* 1 (1896.): 204-206.

Županović, Šime: "Starodrevna baština šibenskoga kraja: arheološke, jezične i etnološke posebitosti." Split: Književni krug, 1991.

**STARTING POINT FOR THE RESEARCH OF FOLK
COSTUMES AND WAYS OF DRESSING IN NORTHERN
DALMATIA
(Summary)**

This paper represents a methodological analysis of an adequate way of studying historical folk clothing in northern Dalmatia. The noticing of the importance of this kind of research, followed by the review of past conceptions, led the author to the evaluation of achievements in the research work. The paper ends with a methodological proposal for a new study concerning this particular subject matter.